

ปัญหาสังคมไทยทุกวันนี้และทางออก : การวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง

Thailand's Problems Today and Solutions: A Structural Analysis

ศ.เกียรติคุณ ดร.นิพนธ์ คันทะเสวี*

ปัญหาสังคมไทยทุกวันนี้เกิดจากตัวแปรหรือปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวพันกันอย่างซับซ้อนและหมักหมมสะสมกันมาเป็นเวลานาน

เราจะต้องมองสภาพสังคมกันในภาพรวมและมองในมิติทางประวัติศาสตร์จึงจะหาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆได้

ปัญหาหรือทุกข์คืออะไร ปัญหาหรือทุกข์ก็คือการที่เราไม่ได้ ไม่มีสิ่งที่เราอยากได้ใครมี คำถามแรกที่เราควรจะถามเป็นจุดเริ่มต้นก็คือ มนุษย์เราต้องการอะไรในการดำรงชีวิตในสังคม?

คำตอบก็จะมีหลากหลาย แต่เพื่อประหยัดเวลาผู้เขียนขอหยิบยกเอาคำพูดคนเรา *ครอบครัวเรา หรือประชาชน (ชาติ) ต้องการอะไรในการดำรงชีวิต?* ของนายพลนักพัฒนาของไทยท่านหนึ่ง (พลโท ประหยัด รอดโพธิ์ทอง อดีตรองแม่ทัพภาคที่ 2 และผู้อำนวยการองค์การทหารผ่านศึก) ซึ่งกล่าวไว้อย่างกระชับรัดกุมแต่ก็กินความครอบคลุมไว้แทบหมดว่า เป้าหมายของการดำรงชีพให้มีความสุขในสังคมของคนเราได้แก่ “ความเข้าใจ” (คือความรู้ 7 ประการอันเป็นสัจปฐุธรรม 7 ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคม และรู้บุคคล) ความมั่นคงปลอดภัย (ในชีวิตและทรัพย์สิน) ปัจจัย 4 และสันติสุข (ความสงบและความพอเพียง)” ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน นอกเหนือจากนั้นก็ เป็นรายละเอียด เป็นเรื่องของการได้มาและธำรงรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ให้ยั่งยืน

การที่จะจัดปัญหาหรือทุกข์ หรือการที่จะได้มาและธำรงรักษาไว้ซึ่งปัจจัยแห่งความต้องการดังกล่าวก็จะต้องหนีไม่พ้น 2 ตัวแปรที่สำคัญ คือ 1. ระบบ และ 2. คน ในเรื่อง “ระบบ” นั้นจะหมายถึง เจตนาธรรมณ์ อุดมการณ์ นโยบาย เป้าหมาย กลยุทธ์ ระเบียบ กฎเกณฑ์ และวิธีการในอันที่จะทำให้ปัจจัยหรือองค์ประกอบ 4 ประการนั้นเกิดขึ้นและดำรงอยู่

อีกประการหนึ่งก็คือ “คน” ดังมีคำคมในกลุ่มนักพัฒนาสังคมที่ว่า

“ระบบดี คนดี ต้องดีแน่ ระบบดี คนแย่ พอแก้ไข

ระบบแย่ คนดี มีทางไป ระบบแย่ คนไม่เอาไหน บรรลัยเอ๋ย”

เพราะคนคือผู้ที่จะทำให้ระบบซึ่งความจริงคือความคิด ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมหรือการกระทำส่วนจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จก็อยู่ที่ผู้ประพฤติปฏิบัติหรือผู้กระทำ

* ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.นิพนธ์ คันทะเสวี อดีตคณบดี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ปรึกษา/นักวิชาการประจำคณะกรรมการกิจการเกษตรและสหกรณ์ วุฒิสภา ประธานศูนย์ประสานงานการพัฒนาสังคมแห่งประเทศไทย ประธานมูลนิธิโครงการเพื่อชีวิต (Project LIFE Foundation) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภามหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

คนหมายถึงประชาชนทั้งชาติจึงจำเป็นต้องได้รับพัฒนาหรือเสริมสร้างขึ้นด้วยการปลูกฝังสั่งสอนให้รู้ให้เข้าใจ ให้คิด ให้ทำให้อุทิศตามแนวทางที่กำหนด ดังคำกล่าวของนักพัฒนาทางสังคมที่ว่า

“จะปลูกพืช ต้องเตรียมพื้นที่ จะพัฒนาเทคโนโลยี ต้องเตรียมวิทยาศาสตร์
จะพัฒนาชาติ ต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคน ต้องพัฒนาที่จิตใจ
จะพัฒนาใครเขา ต้องพัฒนาที่ตัวเราก่อน ผ่อนปรนสู่การพัฒนาทางสังคม
และสิ่งแวดล้อม น้อมนำสู่การพัฒนาการเมืองและเศรษฐกิจ โดยมีคุณภาพ
ชีวิตเป็นเป้าหมาย”

และคุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ต้องอาศัย “ความเข้าใจ ความมั่นคงปลอดภัย ปัจจัย 4 และสันติสุข” ที่มีคุณภาพตามธรรมชาติและมาตรฐานสากล

คุณภาพชีวิตที่ว่านี้ยังครอบคลุมและอาศัยองค์ประกอบอีกหลายอย่าง เช่น

ความเป็นธรรมในสังคม รวมถึงการพิพาทข้อพิพาทที่ยุติธรรม การปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเสมอหน้าโดยไม่มีความลำเอียงหรือเลือกที่รักมักที่ชัง หรือมี 2 มาตรฐานซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากข้าราชการพ่อค้าที่มีธุรกิจมากมายใหญ่โต และนักการเมืองที่ขาดจริยธรรม

ความอิสระเสรีในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการปฏิบัติตามความเชื่อศรัทธาในทางศาสนา

นโยบายและกลยุทธ์ของรัฐในการให้บริการพื้นฐานแก่ประชาชน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การบำบัดทุกข์บำรุงสุข การคมนาคม การปกป้องรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ การให้ความสะดวกในการประกอบอาชีพโดยสุจริต การสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจังในการรวมกลุ่มของชุมชนทั้งในการลงทุนและการบริหารจัดการอย่างครบวงจรให้เขาสามารถพึ่งตนเองและร่วมมือร่วมใจเอื้ออาทรต่อกันอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

ในด้านการปกครองและการเมืองนั้น โดยหลักการแล้วระบอบประชาธิปไตยถือว่าเป็นระบอบที่ดีที่สุดของความดีเป็นมนุษย์ เพราะได้วิวัฒนาการมาจากรบอบต่างๆ ตั้งแต่ระบอบพ่อปกครองลูกในสมัยเริ่มแรกของมนุษยชาติเรื่อยมาจนถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และระบอบเผด็จการในรูปแบบต่างๆ จนมาถึงระบอบที่มีการกระจายอำนาจ สรรหาความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการเลือกตั้งเพื่อหาตัวแทนของประชาชนให้ทำหน้าที่สองประการหลัก คือ นิติบัญญัติ และการบริหาร

แต่การที่ใช้ระบอบใดในการปกครองสังคมประเทศชาตินั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดไม่ใช่ความทันสมัยของตัวระบอบเอง ระบอบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือปัจจัยหลัก นั่นคือคนหรือประชาชน ว่ามีคุณสมบัติในการสรรหาหรือเลือกตั้งและในการรับเลือกตั้งมาเป็นตัวแทนกลุ่มคนหรือประชาชนตามกติกาของระบอบประชาธิปไตยหรือไม่และเพียงใด

ปัจจัยเบื้องต้นคือประชาชนต้องมีวิจารณญาณและจิตสำนึกที่ดีและเหมาะสมที่จะรู้ว่าใครผู้ใดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่สมควรจะได้รับเลือกเป็นตัวแทนของเขาในการทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งใน 2 ประการที่กล่าวแล้วนั้นโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

คุณสมบัติเบื้องต้นที่จะต้องสร้างขึ้นนั้นคือความพร้อม นั่นคือการที่ประชาชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ คือการศึกษาที่สอนให้คนมีความความรอบตัว มีความคิด มีคุณธรรม และมีจิตสำนึกในหน้าที่

ของตนในครอบครัว ในชุมชน และในความเป็นพลเมืองดีของสังคม การศึกษาที่สอนให้คนรู้จักตนเอง ในด้านต่างๆ รู้จักใช้ความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบสัมมาชีพ การศึกษาที่ปลูกฝังให้คนมีอุปนิสัยที่ขยัน มีวินัย รู้จักพึ่งตนเอง และร่วมมือร่วมใจเอื้ออาทรต่อกัน

เงื่อนไขที่อาจมองว่าเป็นจุดอ่อนของประชาธิปไตยคือกระบวนการหาตัวแทนประชาชนทั้งประเทศซึ่งมักจะใช้การเลือกตั้ง ซึ่งจะต้องมีการหาเสียงสนับสนุนของผู้ที่ต้องการเข้ารับตำแหน่งต่างๆในสังคม ซึ่งมักจะมาพร้อมกับการยอมรับนับถือทางสังคม กับความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์ และมักจะมีการแข่งขันกันเพื่อให้เป็นทางเลือกแก่ประชาชน และในการแข่งขันนี้ก็มักจะใช้กลยุทธ์ต่างๆในการหาเสียงสนับสนุนซึ่งหากประชาชนไม่มีความพร้อมดังกล่าวข้างต้น ก็มักจะนำมาซึ่งการ “ซื้อสิทธิ์ขายเสียง” อันเป็นต้นเหตุของการทุจริตคดมิชอบในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆและ เป็นต้นเหตุของความสับสนวุ่นวาย ความแตกแยกขัดแย้ง และความไม่สงบในรูปแบบต่างๆในสังคม

ปัญหาทางการเมืองและสังคมของประเทศไทยทุกวันนี้ส่วนใหญ่เกิดจากประวัติศาสตร์ของความไม่พร้อมที่จะเป็นประชาธิปไตย ที่ได้มาอย่างกะทันหันโดยการยึดอำนาจการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ของคณะปฏิวัตินำโดยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และนายปรีดี พนมยงค์เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งจากบันทึกประวัติศาสตร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 และ 7 โดยทั้ง 2 พระองค์มีพระราชดำริและแผนการณ์อยู่แล้วว่าจะปฏิรูปการปกครองประเทศไทยให้เข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยตามกระแสของสังคมโลกในขณะนั้น ดังมีบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “...การกระทำดังกล่าวเป็น พระราชประสงค์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งพระราชหฤทัยไว้แต่แรกแล้ว จึงทรงพระราชทานอำนาจและยินยอมให้ปกครองแบบประชาธิปไตย...” แต่จะต้องดำเนินการตามขั้นตอนเพื่อเตรียมความพร้อมของประชาชน โดยให้ประชาชนได้มีการศึกษาพื้นฐานที่ดีมีคุณภาพ จึงให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารราชการในส่วนท้องถิ่นระดับตำบล (เทศบาล) และมีการกระจายอำนาจด้วยการบริหารส่วนภูมิภาค (เทศาภิบาล) เพื่อทดสอบระบบและให้ประชาชนระดับรากหญ้ารู้จักคุ้นเคยกับการเลือกตั้ง

การยึดอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกอย่างพลิกหน้ามือเป็นหลังมือโดยคณะบุคคลคณะหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ในปีพ.ศ. 2475 นั้นทำให้การได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย นับได้ว่าเป็นการ “คลอดก่อนกำหนด” เพราะคลอดออกด้วยความไม่พร้อม นั่นคือ

ความไม่พร้อมของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศไทย ทั้งในด้านความรู้ความคิด และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยและในความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตภายใต้การปกครองแบบตะวันตก

ความไม่พร้อมทั้งด้านการศึกษา ซึ่งเป็นการขาดภูมิคุ้มกันทางความคิดทำให้เกิดความไม่พร้อมในการพิจารณารับวัฒนธรรมเชิงวัตถุนิยมและเศรษฐกิจทุนนิยมที่หลั่งไหลมาจากประเทศตะวันตกอย่างรวดเร็วอย่างตั้งตัวไม่ติด

และ*ความไม่พร้อมในด้านเศรษฐกิจ* คือการพลิกผันจากสังคมเกษตรกรรม มาเป็นสังคมการบริการ สังคมธุรกิจ และสังคมอุตสาหกรรม ในระบบทุนนิยม ช่องว่างระหว่างช่วงชั้นทางสังคมและความ

ยากจนทางวัตถุจึงปรากฏตัวขึ้นอย่างรวดเร็วและเกิดความแปลกแยกทางสังคมรุนแรงมากขึ้น

ประกอบกับความหย่อนยานในการปฏิบัติหน้าที่การงานของข้าราชการบางคนในบางกรมกอง กระทรวง อันเนื่องมาจากความไม่พร้อมในการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารแผ่นดิน ระบบสวัสดิการระบบอัตราเงินเดือน และการบริหารงานบุคคลของทางราชการ

รวมทั้งการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองผู้เข้าสู่ตำแหน่งโดยไม่ชอบธรรม การแสวงหาอำนาจวาสนายศฐาบรรดาศักดิ์และความมั่งคั่งร่ำรวยจากการสมรู้ร่วมคิดของข้าราชการประจำกับนายทุน พ่อค้าและนักธุรกิจ จากเงินงบประมาณแผ่นดินทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงการเลือกที่รักมักที่ชัง ใช้สองมาตรฐานในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนที่ไม่มีเส้นสายกับทางราชการ การฉกฉวยโอกาสกว้านซื้อหาที่ดินของชาวไร่ชาวนาที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือที่ขาดทุนทรัพย์ ผลักไสให้เขาให้ไร้ที่ทำกินและต้องหันมาขายแรงงานราคาถูกเพราะไร้ฝีมือและด้อยการศึกษา

เหล่านี้อ้วนเป็นสาเหตุบางประการแห่งความไม่พอใจและแตกแยกระหว่างประชาชนกลุ่มต่างๆ ระหว่างชนชั้น ระหว่างคนในชนบทกับคนเมือง เมื่อเขาตื่นขึ้นมาพบกับความเป็นจริง ประกอบกับเมื่อมีบุคคลบางคนหรือกลุ่มคนบางกลุ่มที่สูญเสียอำนาจ หรือแสวงหาอำนาจมาสร้างสถานการณ์ สร้างภาพลวงตาเอาโครงการประชานิยมมาหลอกล่อเพื่อสร้างความนิยมและหาเสียงเลือกตั้งให้ตัวเองและพวกพ้อง หรือไม่ก็พูดจายุยงส่งเสริม กล่าวหาโจมตีรัฐบาลปัจจุบันว่าเป็นตัวสร้างปัญหา ยุให้ร่ำดำให้ร่ำ ยุให้แยกแตกสามัคคีระหว่างชนชั้นในสังคม ฯลฯ ความอึดอัดคับข้องใจ ความกดดันที่บีบคั้น และ ความเจ็บช้ำน้ำใจจากการที่ไม่ได้รับการเหลียวแลและไม่ได้รับความมาเป็นธรรมจากทางราชการและผู้มีอำนาจในชุมชน ฯลฯ เขาก็เห็นดีเห็นชอบตามและเกิดอารมณ์ร่วม ความรุนแรงในการแก้แค้นและแก้ปัญหาด้วยการโค่นล้มรัฐบาลก็ประทุเป็นไฟขึ้นอย่างไม่ยากเย็น

การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนมั่นคงนั้นจะต้องเปลี่ยนจากในไปหานอก คือจากใจ(ความรู้สึกนึกคิด)ไปสู่กาย (ร่างกายและพฤติกรรม) เปลี่ยนจากเล็กไปหาใหญ่(คือค่อยเป็นค่อยไป ค่อยเรียนรู้ หาประสบการณ์ไปเรื่อยๆ) ดังคำคมของนักพัฒนาที่ว่า “พัฒนาอย่างเจ็ก พัฒนาจากเล็กไปหาใหญ่ พัฒนาอย่างไทย พัฒนาจากใหญ่ไปหาเล็ก” คิดดูก็แล้วกันว่าพัฒนาอย่างไรจะมั่นคงยั่งยืนกว่ากัน

การแก้ปัญหาจะต้องดำเนินไปเป็นขั้นตอนแห่งตรรกะ โดยอาจจะนำเอาคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาเป็นแนวคิดก็ได้

กล่าวคือ ขั้นที่ 1 (ทุกข์) จะต้องวิเคราะห์เป็นระบบของปรากฏการณ์ที่เป็นทุกข์หรือปัญหาก่อนว่ามันคืออะไร ปัญหาหรือทุกข์คือ การที่เราไม่ได้ ไม่มีสิ่งที่และอย่างที่เราต้องการในชีวิต ในที่นี้ก็คือ ความเข้าใจ ความมั่นคงปลอดภัย ปัจจัย 4 และสันติสุข อย่างพอเพียงดังกล่าวมาแล้วในตอนต้น

ขั้นที่ 2 (สมุทัย) คือค้นหาสาเหตุ ก็คือการที่รัฐบาลที่แล้มาหลายยุคหลายสมัยไม่ได้ตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ประการของประชาชนส่วนใหญ่อย่างเพียงพอและต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุ 4 ประการ

หนึ่ง รัฐบาลไม่มีนโยบาย หรือมีแต่ขาดกลยุทธ์ที่ชัดเจนและมีประสิทธิผลในการพัฒนาประเทศอย่างครบถ้วนและสมดุลอย่างยั่งยืน (holistic and sustainable development)

สอง กลไกของรัฐ คือข้าราชการส่วนใหญ่ยังอ่อนด้อยในด้านความรู้ ความสามารถ ความคิด

และ คุณธรรมจิตสำนึกที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาม คือ ความไม่พร้อมของประชาชนที่จะได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือการศึกษาที่มีคุณภาพ และทั่วถึง และ

สี่ คือ ความไม่พร้อมของทุกภาคส่วนในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย จากความไม่พร้อมทั้งทางวัตถุ ทางความคิด และจิตใจ

คำถามที่น่าจะถามเป็นเบื้องต้นคือ *ทำไมเราจะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก?* คำถามที่สองซึ่งน่าจะเป็นคำถามสำหรับ “คณะร.ศ.130” และ “คณะราษฎร” คือ ก็ในเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังจะปฏิรูปการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญอยู่แล้ว ดังข้อความตอนหนึ่งที่บันทึกไว้ว่า... “นอกจากนี้ (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ) ยังโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้รู้ทำการร่างรัฐธรรมนูญขึ้น เพื่อเตรียมพระราชทานให้แก่ประชาชนในโอกาสฉลองกรุงเทพมหานครครบรอบ 150 ปี (พ.ศ. 2475) แต่ได้มีพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ ได้ทรงทูลคัดค้านว่ายังไม่สมควรแก่เวลา จึงเป็นอันต้องรอดคอยการพระราชทานรัฐธรรมนูญไว้ก่อน...” ทำไมเราไม่รอให้พระองค์ดำเนินการดูก่อน?

ทำไมท่าน (คณะร.ศ.130 และคณะราษฎร) ไม่ศึกษาแผนกลยุทธ์การปฏิรูปการปกครองของพระองค์ว่าเป็นอย่างไร? รัฐธรรมนูญที่พระองค์ทรงร่างไว้มีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนชาวไทยหรือจะแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคมไทยได้หรือไม่และเพียงใด? เราศึกษาดูบ้างไหมว่ามีประเทศอื่นในโลกที่เขาเป็นประชาธิปไตยโดยไม่ต้องโค่นล้มสถาบันพระมหากษัตริย์บ้างไหม? ถ้ามี เขาทำอย่างไร

เขาถึงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประเทศตลอดมาด้วยความราบรื่น? อย่างน้อยเราก็เห็นว่าในปัจจุบันนี้มีอยู่ทั้งหมด 48 ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เช่นในยุโรปก็มี อังกฤษ สวีเดน เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ สเปน ฯลฯ ในทวีปเอเชียก็มีญี่ปุ่น เป็นตัวอย่าง

เหมือนกับว่า อยู่ดี ๆ เราก็อยากเป็นฝรั่ง เพราะเป็นฝรั่งแล้วดูดีและทันสมัย เราเอาเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัวของคนตะวันตกที่อยู่ในประเทศอื่นมาสวมใส่ขณะที่ตัวเราอยู่ในเขตร้อนเราไม่ดูสาระบุรูปของเรา ก่อนคือดูตัวเราและบริบททางวัฒนธรรมของเรา มันเลยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากนอกเข้ามาข้างใน

ก่อนจะถึงขั้นที่ 3 (มรรค) อยากจะพูดถึงขั้นที่ 4 ก่อน คือ *นิโรธ* ซึ่งหมายถึงความถึงผลลัพธ์ที่พึงประสงค์หรือเป้าหมาย ในที่นี้ก็คือ คุณภาพชีวิต 4 ประการที่ได้ กล่าวถึงแล้ว เพราะนี่คือเป้าหมายของการพัฒนาสังคมประเทศชาติ ที่ขั้นตอนที่ 3 คือ *มรรคหรือวิธีการ* จะนำไปสู่ ในขั้นที่ 3 นี้ ผู้เขียนได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่า จะต้องพัฒนาตัวแปร 2 ประการ คือ *ระบบ* กับ *คน* ซึ่งทั้ง 2 ตัวแปรนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน และทั้ง 2 ตัวแปรนี้สามารถพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขได้ทั้งคู่ แนนอนคนต้องสำคัญกว่าและต้องมาก่อน ที่นี้จะขอพูดถึงการพัฒนาคน เพราะเรื่องระบบได้พูดไปแล้ว

เป้าหมายหรือความต้องการของชีวิตประการที่หนึ่งคือ *ความเข้าใจ* การพัฒนาคนให้มีความเข้าใจในชีวิตและโลกต้องอาศัยการศึกษา การศึกษาต้องอาศัยข้อมูลข่าวสาร ดังที่ทราบแล้วว่า ใครที่เข้าถึง (access) ข้อมูลข่าวสารได้เร็วกว่าและมากกว่า คนนั้นก็เปรียบ ใครที่สามารถบริหารจัดการกับข้อมูล

ข่าวสารหรือความรู้ (knowledge management) ได้ดีมีประสิทธิผลกว่าก็สามารถก้าวหน้าได้เร็วกว่า ซึ่งในเรื่องนี้คนจนก็เสียเปรียบและขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และมิติหนึ่งของข้อมูลข่าวสารก็คือคุณภาพ (quality) ซึ่งรวมถึงคุณธรรมและจิตสำนึกให้รู้ผิดชอบชั่วดี เหมาะสมไม่เหมาะสม กาลเทศะ และความเป็นจริง (truth) นี่คือการศึกษาศาสตร์

ทั้งการศึกษาตามธรรมชาติคือการเรียนรู้และการอบรมปลูกฝังสั่งสอนในครอบครัว การศึกษาในชุมชนหรือสังคม คือการศึกษาในโรงเรียนทั้งในระบบและนอกระบบ และการศึกษาจากสื่อต่างๆ และเทคโนโลยี เช่นหนังสือ ตำรา เอกสารสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ วารสาร วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ซึ่งทั้งรัฐและเอกชนรวมทั้งครอบครัวจะต้องกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และกลยุทธ์ให้สื่อเหล่านี้ให้การบริการสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาสังคมประเทศชาติในทุกด้าน

อีกมิติหนึ่งของการศึกษาคือการเรียน การสอนให้เยาวชนให้มีปัญญาหยั่งรู้และจริยธรรม คือรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์และสร้างสรรค์ รู้จักใช้วิจารณ์ญาณในการตัดสินใจด้วยความรอบคอบสุขุมและอย่างบูรณาการ

ปัจจัยสำคัญยิ่งของการศึกษาที่มีคุณภาพคือ ครูผู้สอน ที่จะต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครู คือมีความรักเมตตา และมีคุณสมบัติทางวิชาการทั้งในทางวิธีการสอนและความรอบรู้ในวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่นการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ผู้สอนต้องรู้จริงและสามารถสอนอย่างวิเคราะห์เจาะลึกให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความคิด และจิตสำนึกในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ จากความเป็นมาในอดีตที่มีผลมาถึงปัจจุบัน

ในแง่ของระบบ รัฐจะต้องให้กำลังใจและให้ความสำคัญแก่สวัสดิการของครู จริงอยู่ ครูต้องเป็นผู้ทุ่มเทเสียสละ แต่ครูก็ต้องเลี้ยงดูครอบครัวโดยไม่ต้องห่วงกังวลกับชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อให้ครูสามารถทุ่มเทเวลา ชีวิต จิตใจและร่างกายให้การพัฒนาคณะดังกล่าวอย่างเต็มกำลังความสามารถและอย่างมีศักดิ์ศรี

ที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องปัจจัยหรือความต้องการพื้นฐานของชีวิตในด้านความเข้าใจ ปัจจัยที่สองคือ ความมั่นคงปลอดภัย ในที่นี้ขอแยกเป็นความมั่นคงของปัจเจกชน กับของสังคมประเทศชาติ แต่ก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาควบคู่กันไป ความมั่นคงปลอดภัย ของปัจเจกชนขึ้นอยู่กับความมั่นคงของสังคม เพราะสังคมจะต้องมีหลักประกันว่าปัจเจกชนจะมีสิทธิเสมอภาคกันในการดำเนินชีวิต ไม่ถูกละเมิดหรือถูกกระทำร้าย หรือถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือถูกกดขี่ข่มเหงในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขโภชนาการพื้นฐาน หรือในการประกอบอาชีพโดยสุจริต

ความมั่นคงปลอดภัยของสังคมหมายถึงการประกันและปกป้องให้ประชาชนได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการดำเนินชีวิตประจำวัน เรื่อยไปถึงการปกป้องรักษาอธิปไตยของชาติ ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยไม่ค่อยมีปัญหา ความมั่นคงระหว่างประเทศเหมือนสมัยก่อน แต่เรามีปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอย่างมาก คนไทยโดยเฉพาะคนในเมือง กว่า 60 % มีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการใช้ชีวิตประจำวัน เพราะมีเหตุการณ์ร้ายจากการถูกลักขโมย ฆาตกรรม จี้ปล้น ชิงทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย และการละเมิดทางเพศ ทั้งในที่สาธารณะ และในเคหสถานบ้านเรือนหรือที่พักอาศัยของตนเอง

อาชญากรรมในสังคมเกิดขึ้นโดยสาเหตุหลายประการ ที่สำคัญที่สุดคือการทำประชาชนเป็นจำนวน

ไม่น้อยขาดการศึกษาที่มีคุณภาพ และการขาดอบรมปลูกฝังสั่งสอนในครอบครัว ทำให้จิตใจของคนกลุ่มนี้หย่อนยานทางศีลธรรม โดยเฉพาะศีล 5 ร่องลมก็คือ สภาพเศรษฐกิจ หรือการครองชีพ ที่มีปัญหาเนื่องจากประชาชนส่วนหนึ่งขาดทักษะและการเข้าถึงปัจจัยในการประกอบอาชีพ *ประการต่อมาคือความหย่อนยานหรือการปล่อยปละละเลยหรือการไม่เอาใจจริงเอาใจในการป้องกันปราบปรามของเจ้าหน้าที่ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์*

ปัญหาของเจ้าหน้าที่ตำรวจก็เป็นประเด็นใหญ่ที่รัฐจะต้องหาทางแก้ไขโดยรีบด่วน รัฐจะต้องหาทางพัฒนาความรู้ ความคิด และจิตใจของเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มีความสำนึกรับผิดชอบ และจิตสำนึกการปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละ *ควบคู่ไปกับการปรับปรุงอัตราเงินเดือนและสวัสดิการ* ระบบการบริหารงานบุคคลที่โปร่งใสเป็นธรรม และการพิจารณาความดีความชอบที่เน้นความสงบสุขของชุมชนมากกว่าผลงานการจับกุมคุมขัง รัฐต้องสร้างระบบการทำงานที่มีให้อยู่ใต้อิทธิพลของนักการเมือง หรือพ่อค่านักธุรกิจ หรือผู้มีอิทธิพลใดๆ ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่ตำรวจขาดความเป็นกลาง ความเป็นธรรม และการใช้สองมาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่

อัตราเงินเดือนกับสวัสดิการของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถ้าเปรียบเทียบกับสิงคโปร์และมาเลเซียแล้วเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยมีเงินเดือนหรือค่าตอบแทนต่ำกว่ามาก ทั้งๆที่หน้าที่ความรับผิดชอบในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่ต้องเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตในแต่ละวันสูงกว่าข้าราชการในส่วนงานอื่น หรือแม้แต่ทหาร เพราะทหารจะทำหน้าที่ก็ต่อเมื่อจะต้องป้องกันประเทศและอธิปไตยของชาติและรักษาความสงบที่ต้องใช้กำลัง ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้ก็ไม่เกิดขึ้นบ่อยแต่เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องคอยเฝ้าระวังหรือปฏิบัติหน้าที่ตลอด 24 ชั่วโมง ปัญหาการทุจริต คดโกง การรับสินบาทคาดสินบน และการรีดไถจากประชาชนจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้งจนกลายเป็นค่านิยมในวงการตำรวจไทย

ถึงเวลาแล้วหรือยังที่รัฐจะต้องเอาใจจริงเอาใจในการปฏิรูปอัตราเงินเดือนและสวัสดิการรวมทั้งระบบการบริหารงานบุคคลสำหรับเจ้าหน้าที่การะงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจให้แตกต่างจากข้าราชการในส่วนงานอื่น เช่นเดียวกับข้าราชการสายตุลาการ ด้วยเหตุผลของลักษณะงาน คือภาระหน้าที่ความรับผิดชอบที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถ การตัดสินใจ และการเสี่ยงภัยในการปฏิบัติงานสูงทั้งในการสืบสวนสอบสวน การปราบปราม และการจับกุมคุมขัง

ปัจจัยที่ 3 ของความต้องการพื้นฐานของชีวิตคือ *“ปัจจัย 4”* อันเป็นเป็นมิตินของสวัสดิการและคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ อาหาร (รวมทั้งน้ำดื่ม ที่ถูกสุขอนามัยและความต้องการของร่างกาย) เครื่องนุ่งห่ม (ที่สะอาดและเหมาะสมกับลมฟ้าอากาศ) ยารักษาโรค (หมายถึงการมีสุขภาพร่างกายที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ) และที่อยู่อาศัย (ที่มั่นคงปลอดภัย) ทั้งในเมืองและในชนบท

ในบรรดาปัจจัย 4 สิ่งที่ผู้เขียนอยากจะหยิบยกมาวิเคราะห์เป็นพิเศษคือเรื่องที่อยู่อาศัย เพราะควรจะไปถึงเรื่องการจัดตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (human settlement) เพราะรัฐจะต้องมีนโยบายและแผนเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินและการก่อสร้างที่อยู่อาศัยทั่วประเทศ เพราะเป็นเรื่องของสวัสดิการและการประกอบอาชีพ ที่แล้วๆมารัฐมักจะทำปล่อยปละละเลยให้ประชาชนจัดสรรที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัยกันเอง ชนิด “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” การกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจของนายทุนและนักการเมือง รวมทั้ง ข้าราชการ จาก

คนยากจนที่รัฐทำไม่ถึงการณ์ โดยไม่มีนโยบายและแผนด้านการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะการวางผังเมือง จนกระทั่งปัจจุบันนี้กลายเป็นปัญหาของการไร้ที่อยู่อาศัยของคนบางกลุ่ม (คนยากจน) การเกิดแหล่งสลัมหรือชุมชนแออัด และการขาดที่ดินเพื่อสาธารณประโยชน์ รวมทั้งพื้นที่สีเขียว พื้นที่ปลูกป่าไม้ พื้นที่เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม การกักเก็บน้ำ การชลประทาน การวางผังเมือง การจราจรและคมนาคมขนส่ง

เรื่องการตั้งถิ่นฐานภายใต้หัวข้อ “ที่อยู่อาศัย” ซึ่งเป็นปัจจัยที่เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และเป็นเป้าหมายของการดำรงชีพที่พึงปรารถนาจะรวมไปถึงความต้องการอีกมิติหนึ่งของความเป็นอยู่คือ ความสุขสันติหรือสันติสุขของชุมชน

เราได้พูดถึงความต้องการด้านความเข้าใจ ความมั่นคงปลอดภัย ปัจจัย 4 แล้ว ปัจจัยสุดท้ายคือ ความสุขสันติ ซึ่งหมายถึง ความสุข (happiness) และสันติ (peace) ซึ่งเน้นหนักในด้านจิตใจมากกว่าด้านวัตถุหรือกายภาพ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ในชุมชนและสังคมประเทศชาติ ซึ่งจะต้องเริ่มที่คน ดังที่ได้กล่าวแล้วตอนต้นว่า จะพัฒนาคน ต้องพัฒนาที่จิตใจ คนไทยจะต้องยอมรับความเป็นจริงทั้งทางจิตวิทยาและทางศาสนาว่าทุกอย่างเริ่มที่ใจ ถ้าใจเป็นสุข กายและทั้งชีวิตก็เป็นสุข

นักวิชาการทั้งทางสังคมวิทยาและทางศาสนายอมรับว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นความจริงที่พิสูจน์ได้และเป็นแนวคิดที่จะทำให้บุคคลไม่ว่าเชื้อชาติศาสนาใดมีความสุขในระยะยาว จากนั้นครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศชาติก็จะมีความสุขที่ยั่งยืนด้วย

สันติ (peace) จะเกิดขึ้นเมื่อความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน และ สังคมประเทศชาติมีความสงบราบรื่น ความสัมพันธ์ที่สงบราบรื่นจะเกิดขึ้นเมื่อคนมี

- 1) ความเข้าใจตนเอง เข้าใจคนอื่น เข้าใจความต้องการหรือเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและในอนาคต
- 2) มีทัศนคติที่ดีต่อกัน และเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของกันและกัน
- 3) มีความร่วมมือร่วมใจกันในทุกระดับ ซึ่งแต่ละคนจะต้องลดละอัตตาหรือความยึดมั่นถือมั่นในตนเอง คือ รู้จักยอมกันเพื่อส่วนรวม ดังคำขวัญของนักพัฒนาที่ว่า “ยอมเพื่อจะได้อยู่ อยู่เพื่อจะได้ทำงานใหญ่”

ผู้เขียนอยากจะเน้นความสัมพันธ์ของ “ชุมชน” คือตั้งแต่หมู่บ้านไปถึงจังหวัดก่อน โดย ให้อำนาจ มีนโยบาย กลยุทธ์ และแผนที่ชัดเจนและเอาจริงเอาจังในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นใน “ชุมชน” โดยการปลูกเร้าให้ชุมชนให้ มีจิตลักษณะ 3 ประการคือ

- 1) ขยันขันแข็งในการดำเนินชีวิต ทั้งในการเรียนและในการทำงาน ขณะเดียวกันก็รู้จักประหยัดและอดออม ละเว้นการเป็นหนี้สินและอบายมุข
- 2) รู้จักพึ่งตนเอง ทั้งในความคิดและการกระทำ ก่อนที่จะพึ่งพาผู้อื่น ต้องถือว่าการยืนหยัดด้วยสองขาและสองมือเป็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่แท้ ทั้งต้องเป็นผู้มีวินัยในตัวเองในการรักษากฎเกณฑ์ของชีวิต และ
- 3) รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้ออาทร และร่วมมือกันในชุมชนในการใช้ชีวิตร่วมกันเห็นความทุกข์ของเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมงานเป็นภารกิจที่จะต้องช่วยกันแก้ไข

การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในแนวทางดังกล่าวได้พิสูจน์มาแล้วในประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งโลก ที่เห็นเป็นประจักษ์ฐานะที่เป็นประเทศกำลังก้าวไปสู่การพัฒนาเต็มรูปแบบก็คือประเทศเกาหลีใต้ที่ใช้แนวคิดขบวนการแซมฮัลล อุนดง หรือที่แปลว่า ขบวนการหมู่บ้านใหม่ ซึ่งน้อมนำเอาปรัชญาการพัฒนา

ชาติของมหาตมคานธีแห่งอินเดีย ที่ว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” ประธานาธิบดีบิล คลินตัน ของเกาหลีใต้จึงตั้งเป้าหมายการพัฒนาชาติไว้ว่า “เราจะต้องขจัดความยากจนในทุกหมู่บ้านเพื่อว่าประเทศเกาหลีทั้งประเทศจะไม่มี ความยากจนภายใน 4 ปี” โดยเริ่มที่หมู่บ้าน หรือ ชุมชน ด้วยการฝึกอบรมและสร้างผู้นำชุมชนและนักธุรกิจและนักการเมืองให้มีอุดมการณ์แห่งการพัฒนาที่เสียสละ และให้ข้าราชการทุกหมู่เหล่าร่วมประสานงานกันอย่างจริงจัง และเกาหลีก็ประสบความสำเร็จภายใน 4 ปี

ไทยเราก็ทำได้ถ้ารัฐบาลไทยและคนไทยทุกภาคส่วนจะน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาชาติ ว่าถ้าทุกหมู่บ้าน/ชุมชนเข้มแข็งสังคมไทยทั้งประเทศก็จะเข้มแข็ง และเมื่อชุมชนเข้มแข็งแล้วเราก็สามารถแก้ปัญหาทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสิ่งแวดล้อมได้ทั้งหมด